

ضرورت نگرش‌های زمینه‌گرایی فرهنگی در طراحی مجموعه‌های بوم گردشگری

مطالعه موردی: جزیره هرمز

مسعود حق لسان*^۱ احسان داورپناه^۲ بهنوش حسامی^۳ بهناز امین نیری^۴

۱. مسعود حق لسان، استادیار گروه معماری و شهرسازی، واحد ایلخچی، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلخچی، ایران (نویسنده مسئول)

۲. احسان داورپناه، دانشجوی دکتری شهرسازی، گروه معماری و شهرسازی، واحد بین‌المللی ارس، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

۳. بهنوش حسامی، دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران

۴. بهناز امین نیری، دانشجوی دکتری شهرسازی، گروه معماری و شهرسازی، واحد بین‌المللی ارس، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

Email: Ma.Haghlesan@iau.ac.ir- Tel: 09149116474

چکیده

با ورود جریان‌های فکری مدرن به معماری و شهرسازی معاصر ایران، شهرها با بحران‌های هویتی و فرهنگی مواجه شدند. در این راستا، معماری و شهرسازی زمینه‌گرا به‌عنوان یک جنبش نوین به این چالش‌ها پاسخ داد. آموس راپاپورت، یکی از متفکران برجسته در حوزه انسان‌شناسی، بر این باور است که توجه به اجتماع و فرهنگ، مهم‌ترین عامل در طراحی زمینه‌گرایی است. بستر فرهنگی به‌عنوان یکی از ابعاد کلیدی زمینه‌گرایی و معماری بومی، الگوهای ارزشمندی را در راستای ارتباط با بستر و ذهنیت فرهنگی انسان منعکس می‌کند و می‌تواند راهکارهای مناسبی برای هویت‌بخشی به الگوهای معماری در طراحی ارائه دهد. تحقیق حاضر به بررسی تأثیر زمینه‌گرایی فرهنگی و ذهنیت فرهنگی انسان در دستیابی به الگوهای هویت‌بخش در طراحی مجموعه‌های بوم گردشگری می‌پردازد. برای دستیابی به اهداف تحقیق (مکان‌یابی طراحی مجموعه‌های بوم گردشگری) چهار معیار اصلی و نه زیر معیار منتخب استخراج که جهت وزن‌دهی به شاخص‌ها از مدل ANP استفاده شده، در نهایت دو سایت مناسب برای مکان‌یابی مجموعه‌های بوم گردشگری در جزیره هرمز بر اساس معیارها و زیر معیارها، انتخاب شده است. تحقیق حاضر از نوع کیفی و با استفاده از روش تحلیلی توصیفی انجام شده است. اطلاعات موردنیاز از طریق منابع کتابخانه‌ای و میدانی جمع‌آوری شده و با مطالعه موردی جزیره هرمز تکمیل گردیده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که در طراحی زمینه‌گرا، علاوه بر توجه به ابعاد کالبدی بستر بنا، توجه به ابعاد فرهنگی آن نیز ضروری است. راپاپورت بر این نکته تأکید دارد که شکل در یک زمینه فرهنگی معنا پیدا می‌کند؛ بنابراین، در طراحی معماری زمینه‌گرا، به‌ویژه در طراحی فضاهای گردشگری، این نکته باید مدنظر قرار گیرد.

واژگان کلیدی: زمینه‌گرایی فرهنگی، گردشگری، بوم گردشگری، ذهنیت فرهنگی، جزیره هرمز

The Necessity of Cultural Contextual Approaches in Designing Eco-tourism Complexes (Case study: Hormuz Island)

Masoud Haghlesan*¹, Ehsan Davarpanah², Masa Sodagar³, behnaz Amin Nayeri⁴

1. Assistant Professor, Department of Architecture and Urban Planning, Ilkhchi Branch, Islamic Azad University, Ilkhchi, Iran.

2. Ph.D. Candidate in Urban Planning, Department of urban planning, Aras international branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

3. Master's graduate, Department of Architecture, Faculty of Art and Architecture, Qeshm Branch, Islamic Azad University, Qeshm, Iran.

4. Ph.D. Candidate in Urban Planning, Department of urban planning, Aras international branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

* Email: Ma.Haghlesan@iau.ac.ir

Received: May 2024 Accepted: March 2025

DOI: <http://doi.org/10.22034/JPRD.2025.61165.1095>

Abstract

With the entry of modern intellectual currents into contemporary Iranian architecture and urban planning, cities faced identity and cultural crises. In this regard, contextual architecture and urban planning responded to these challenges as a new movement. Amos Rappaport, one of the prominent thinkers in the field of anthropology, believes that paying attention to society and culture is the most important factor in contextual design. Cultural context, as one of the key dimensions of contextualism and vernacular architecture, reflects valuable patterns in relation to the human cultural context and mentality and can provide appropriate solutions for giving identity to architectural patterns in design. The present study examines the effect of cultural contextualism and human cultural mentality in achieving identity-giving patterns in the design of ecotourism complexes. To achieve the research objectives (location of ecotourism complexes), four main criteria and nine selected sub-criteria were extracted, which were used to weight the indicators using the ANP model, and finally two suitable sites for locating ecotourism complexes on Hormuz Island were selected based on the criteria and sub-criteria. The present study is qualitative and uses a descriptive analytical method. The required information was collected through library and field sources and was supplemented with a case study of Hormuz Island. The results of this study show that in context-oriented design, in addition to paying attention to the physical dimensions of the building context, it is also necessary to pay attention to its cultural dimensions. Rapaport emphasizes that form finds meaning in a cultural context. Therefore, in context-oriented architectural design, especially in the design of tourism spaces, this point should be considered.

Keywords: Cultural Contextualism, Tourism, Ecotourism, Cultural Mentality, Hormuz Island

مقدمه

پس از دوره مدرن و هم‌زمان با تغییرات و تحولات جهانی، روش‌ها و رویکردهایی که در تضاد با جهانی‌گرایی قرار داشتند، در میان عموم موردتوجه قرار گرفتند. این رویکردها نه تنها به جنبه‌های ظاهری توجه داشتند، بلکه به ارزش‌های آشکار و نهان موجود در محیط نیز اهمیت می‌دادند. در زمینه‌گرایی اجزای شکل شهر به‌تنهایی ارزیابی و مطالعه نمی‌شوند؛ بلکه در زمینه وسیع‌تر محیطی قرار می‌گیرند. یک اثر معماری با نظام بزرگ‌تر شهری مرتبط است و در سلسله‌مراتبی از مجموعه‌ها قرار دارد؛ بنابراین زمینه‌گرایی پیوند میان معماری و شهرسازی در زمینه‌ای معین است. به عبارت دیگر زمینه جایی است که معماری و شهرسازی را به هم مربوط می‌سازد. گرایش شهرسازان به ساخت‌وساز در مجموعه موجود به معنی در هم بافتن نو و کهنه به نحوی است که بتواند یک کل زنده و مطلوب ایجاد کند (Waterhouse, ۱۹۷۸). تغییرات و تحولات اخیر در سطح جهانی نشان‌دهنده دگرگونی در باورها و روند اندیشه‌ها در زمینه معماری است. معماری بخشی از زندگی انسان‌هاست و در بستر زمان و مکان جاری است و ارتباط نزدیکی با آداب و رسوم، فرهنگ، اقلیم، سنت‌های تاریخی و قومی دارد. طراحی محل سکونت انسان‌ها بیشتر از هر چیز به شیوه زندگی، درک و برداشت آن‌ها و نیازهای مرتبط با ویژگی‌های جغرافیایی محل زندگی‌شان وابسته است. به‌طور کلی، معماری تجلی ادراک و باورهای انسان است که در ساخت مکان سکونت او نمایان می‌شود. معماری مدرن به علت عدم توجه به زمینه و بستر طرح و ویژگی‌های فرهنگی محیط و استفاده از: شیوه‌های تقلیدی طراحی ساختمان‌ها، باعث به فراموشی سپردن الگوهای هویت‌بخش در طراحی فضاهای کالبدی شده و زمینه بحران هویت در معماری امروز را به وجود آورده است. سابقه مطرح‌شدن زمینه در مسائل طراحی را می‌توان زمان تقابل دو سبک مدرن و پست‌مدرن دانست (برولین، ۱۳۸۳: ۱۴۰). هر نسلی باید نمادهای قدیمی را که در نسل گذشته بوده و به او رسیده است، مجدداً تعریف کند و مفاهیم آن را با عبارات زمان خود دوباره تبیین نماید، چرا که معماری بیان فضا است به گونه‌ای که در فرد مشاهده‌کننده تجربه معینی از فضا در ارتباط با تجارب پیشین و آینده ایجاد کند (بیکن، ۱۳۷۶). هر زمینه و متن شهری دارای مقیاس، حجم، فرم فضایی، مصالح و شیوه معماری و شهرسازی ویژه خود است که به طراحان در خصوص نحوه مداخلات کالبدی رهنمودهای لازم را ارائه می‌دهد. کامیلوست از اولین طرفداران حفاظت بافت‌ها و بناهای بارز، بیان می‌کند که ارزش هر بنا به محیط اطراف آن بستگی دارد. در این نظریه موضوع اصلی روابط کاربری بناها و فضاهای خالی مجاورشان نمی‌باشد؛ بلکه ارتباط فضایی موجود بین بنا و محیط اطراف را موردتوجه قرار می‌دهد (قدیری، ۱۳۸۵). توجه به انسان و زمینه‌های فرهنگی ذهنی او در طراحی، یکی از اهداف اصلی این پژوهش است که می‌تواند به دستیابی به الگوهای هویت‌بخش در طراحی مجموعه‌های بوم گردشگری کمک کند. از این‌رو، بررسی معماری بومی به‌عنوان بازتاب‌دهنده بسیاری از الگوهای ارزشمند زمینه‌گرایی و به‌عنوان بستر و زمینه‌ای برای ذهنیت فرهنگی انسان، امری ضروری به نظر می‌رسد. تمرکز اصلی این مقاله بر جنبه‌های فرهنگی و کالبدی به‌منظور بهبود کیفیت محیطی است. زمینه‌گرایی به‌عنوان یک عنصر جدایی‌ناپذیر از فرایند طراحی، همواره موردتوجه معماران قرار داشته است. به نقل از تولایی "در زمینه‌گرایی اجزای شکل شهر به‌تنهایی ارزیابی و مطالعه نمی‌شوند، بلکه در زمینه وسیع‌تر فرهنگی قرار می‌گیرند. یک اثر معماری با نظام بزرگ‌تر شهری مرتبط است و در سلسله‌مراتبی از مجموعه فرهنگ‌ها قرار دارد؛ بنابراین زمینه‌گرایی پیوند میان معماری و فرهنگ در زمینه‌ای معین است؛ به عبارت دیگر، زمینه جایی است که معماری و شهرسازی را به هم مربوط می‌سازد. گرایش شهرسازان به ساخت‌وساز در مجموعه موجود به معنی در هم بافتن نو و کهنه به نحوی است که بتواند یک کل زنده و مطلوب ایجاد کند. پس باید تعهد خاصی نسبت به مسأله ورود معماری جدید در درون زمینه موجود احساس شود (تولایی، ۱۳۸۰: ۳۵). در این مقاله، با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی، به بررسی مفهوم زمینه‌گرایی و ابعاد آن می‌پردازیم. سپس به اهمیت زمینه‌گرایی فرهنگی و تأثیر آن بر ذهنیت فرهنگی انسان در ایجاد الگوهای هویت‌بخش در طراحی مجموعه‌های بوم‌گردشگری توجه خواهیم کرد. مسئله اصلی این پژوهش، عدم وجود الگوهای هویت‌بخش در طراحی این نوع مجموعه‌ها است. هدف این مقاله، تبیین شاخص‌های و الگوهای طراحی و مکان‌یابی مجموعه‌های بوم‌گردشگری با رویکرد زمینه‌گرایی فرهنگی است. هدف این مقاله، تبیین شاخص‌های و الگوهای طراحی و مکان‌یابی مجموعه‌های بوم‌گردشگری با رویکرد زمینه‌گرایی فرهنگی است. در این میان یک سوال اصلی مطرح می‌شود، طراحی و مکان‌یابی مجموعه‌های بوم‌گردشگری با رویکرد زمینه‌گرایی فرهنگی از چه شاخص‌هایی تبعیت می‌کند و رویکرد زمینه‌گرایی شرایطی را برای احیاء و حفظ انواع پیشینه‌های فرهنگی این سرزمین فراهم می‌کند. با استفاده از معماری زمینه‌گرا در طراحی مجموعه‌های بوم‌گردی، می‌توان جذابیت بیشتری برای مردم و جامعه ایجاد کرد و به این ترتیب، انگیزه‌ای برای حفظ و ترویج باورهای گذشته فراهم خواهد شد.

روش تحقیق

مباحث محتوایی این تحقیق به صورت توصیفی و تحلیلی ارائه شده است و راهبرد آن مبتنی بر روش منطقی - استدلالی است. هدف این تحقیق بررسی مؤلفه ها و راهکارهای مؤثر در طراحی مجموعه های بوم گردشگری با رویکرد زمینه گرایی فرهنگی و مکان یابی این فضاها است. این مطالعه موردی بر روی جزیره هرمز انجام شده و با استفاده از رویکرد زمینه گرایی فرهنگی صورت گرفته است. در این پژوهش از داده های آماری استفاده شده و شاخص کمی و کیفی سازی رویکرد طراحی مجموعه های بوم گردشگری با رویکرد زمینه گرایی فرهنگی و همچنین به کارگیری تکنیک تحلیل شبکه ای در تجزیه و تحلیل داده ها استفاده شده است. در فرایند تدوین این تحقیق، با بهره گیری از مطالعات اسنادی و مشاهدات میدانی، معیارهای مرتبط با موضوع استخراج شده و به کمک روش فرایند تحلیل شبکه ای (ANP)، وزن هر یک از این معیارها به صورت مقایسه ای تعیین می شود. برپایه (جدول ۱)، می توان روش تحقیق پژوهش حاضر را به طور خلاصه نشان داد.

جدول (۱). روش تحقیق پژوهش

دیدگاه نظری	زمینه گرایی فرهنگی، بوم گردشگری
رویکرد	توصیفی و تحلیلی
روش	منطقی - استدلالی
روش گردآوری اطلاعات	مطالعات اسنادی و مشاهدات میدانی
نمونه موردی	جزیره هرمز
نتیجه گیری	معیارهای مرتبط با موضوع استخراج تعیین وزن هر یک از این معیارها به صورت مقایسه ای

(مأخذ: نگارندگان)

پیشینه تحقیق

میمندی و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله "بررسی چالش های هوشمند سازی اقامتگاه های بوم گردی" این گونه بیان می کنند که؛ یکی از فواید اقامتگاه های بومگردی ایجاد اشتغال پایدار برای افراد محلی می باشد که در صورت هوشمند سازی اقامتگاه ها و اضافه شدن مسئولیتهای مرتبط با فناوری به شرایط الزم برای احراز مشاغل موجود در بومگردیها میتواند سبب کاهش سطح ارتفاع و اشتغال جامعه محلی شود. دهقانی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان تحلیلی بر تأثیر گردشگری اجتماع محور در توسعه روستاهای ساحلی شهرستان تنگستان از دید جامعه محلی به بررسی تأثیر گردشگری اجتماع محور در توسعه روستای ساحلی پرداخته اند. سیاست گردشگری پایدار در دنیای امروزی، رهیافت جامعی است که خواهان رشد بلندمدت صنعت گردشگری بدون برجا گذاشتن اثرات مخرب بر زیست بوم های طبیعی است و بر این نکته تأکید دارد که در قالب توسعه گردشگری، بشر قادر خواهد بود که جوانب خاصی از محیط را در جهت مثبت یا منفی تعدیل یا دستکاری نماید؛ به عبارت دیگر، گردشگری پایدار قصد دارد تا آسیب های فرهنگی و محیطی ناشی از فعالیت های گردشگری را به حداقل رسانده، رضایت بازدیدکنندگان را فراهم ساخته و در درازمدت مقدمات رشد اقتصادی ناحیه ای را فراهم آورد. شاه ولی و همکار (۱۴۰۱) در کاوشی تحت عنوان "نقش اصالت اقامتگاه های بومگردی در توسعه اقتصاد فرهنگ" به بررسی نقش اصالت اقامتگاه های بومگردی در توسعه اقتصاد فرهنگ پرداخته اند. در این مطالعه به این نتیجه دست یافتند که ایران، با برخورداری از منابع عظیم مادی و معنوی متنوع در حوزه فرهنگ و تولیدات فرهنگی، ظرفیت فراوانی برای تبدیل کردن اقتصاد خود به نوعی اقتصاد فرهنگی استوار و پویا دارد. اما باید توجه داشت که، علیرغم همه کارکردهای مثبت حوزه اقتصاد فرهنگ، بی توجهی به این حوزه و نداشتن برنامه ای منسجم با اصولی مبتنی بر اهداف و اصول فکری و ارزشی جامعه در این زمینه، کشور را دچار آسیب های مخربی می کند. راه حل این مسئله استفاده از راهبردهای کارآمدی است که بتواند اقتصاد فرهنگ در ایران را به جریانی سازنده تبدیل کند.

اله یاری و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهش خود تحت عنوان "الگوی بازاریابی مقصدهای گردشگری روستایی در ایران" به بررسی الگوی بازاریابی در مقصدهای گردشگری پرداخته اند و این گونه می نویسند که؛ صنعت گردشگری به عنوان یک صنعت مولد در زمینه کسب درآمد و ایجاد اشتغال، در توسعه کشورها نقش مهمی دارد. با توجه به آمارهای جهانی اهمیت این بخش را میتوان در کشورهایی مشاهده نمود که صنعت گردشگری را به عنوان اصلیترین منبع درآمدی و اشتغالی و رشد بخش خصوصی تلقی میکنند. بنابراین

پیشرفت این صنعت در دهه‌های اخیر با توجه به مزایای آن برای کسب منافع مادی و غیرمادی چندان دور از ذهن نبوده است. گردشگری روستایی به عنوان یکی از بخشهای صنعت گردشگری از این امر مستثنی نبوده است. مرادی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله خود با عنوان "طراحی مدل توسعه بوم گردی روستاهای هدف گردشگری استان کرمانشاه" به بررسی طراحی مدل توسعه بوم گردی روستاهای هدف گردشگری استان کرمانشاه این گونه بیان می کنند که؛ عامل اقتصادی در صدر اولویتهای قرار دارد و پس از آن، عوامل اجتماعی و فرهنگی، جاذبه‌ها و پتانسیل‌های منطقه، عوامل مشارکتی، سیاست‌گذاری، مدیریت و همچنین زیرساخت‌ها، خدمات و سایر جنبه‌های مرتبط با بوم‌گردی به ترتیب در اولویتهای دوم تا هفتم جای می‌گیرند. رستم پیشه و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله "ارزیابی و تحلیل تطبیقی ساختار کالبدی اقامتگاه‌های بوم گردی (مورد مطالعه: اقامتگاه‌های بوم گردی تالارخانه بردبار و دیلمای گشت؛ استان گیلان)" این گونه بیان می کند که؛ بررسی نقش معماری در ساخت اقامتگاه‌های بوم‌گردی و ارتباط با آن عوامل جاذبه و دافعه گردشگری و توسعه نواحی روستایی و تدوین برنامه‌ریزی آتی حوزه اقامتگاه بوم‌گردی، ضروری است و معماری به عنوان عامل مهم تأثیرگذار در فرآیند توسعه بوم‌گردی در نظر گرفته می شود. رستگار و همکار (۱۳۹۸) در پژوهش "تحلیل زمینه گرایی کالبدی در معماری سنجند و نقش آن بر طراحی مراکز فرهنگی" اینگونه می نویسد که؛ هدف معماری زمینه گرا آشنایی با روشهایی است که برای ایجاد ارتباط بصری سازگار و همگون ترمیان ساختمانها می توان - از آن بهره جست . در نهایت هدف رسیدن به یک نوع زبان الگوست . زبان الگوبه کسی که آن را بکار می برد قدرت می دهد که بی نهایت بنای تازه وبی همتا به وجود آورد درست همانطور که زبان عادی به اوقدرت می دهد که بینهایت جمله بسازد . زبان الگو سیستم محدودی است ازقواعدی که می توان از آن برای ایجاد بینهایت بنای مختلف که همه اعضای یک خانواده بنایند استفاده کرد و استفاده از این زبان به اهالی روستا یا شهرامکان می دهد همان تعادل کاملی را میان وحدت و کثرت پدید آورند که فضا را زنده می سازد. هاشم پور و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله خود با عنوان کاربرد رویکرد زمینه گرایی در بازآفرینی بافت‌های تاریخی (نمونه موردی: میدان صاحب الامر تبریز) این گونه بیان می کند که؛ امروز در سطح بسیاری از شهرهای جهان، تلاش مسئولان، برنامه ریزان و متخصصان طراحی شهری در راستای رفع دوگانگی بین بافت‌های جدید و تاریخی شهری، ارائه طرحهای مخالف مرمت، بازآفرینی و نیز احیاء بافت‌های تاریخی در راستای پایداری این مجموعه ها به چشم می خورد. آنان از یکسو درصدد پا سخ گویی به نیازهای امروزی شهروندانند و از سویی دیگر در تلاشند بخش‌های قدیمی شهر را که دربرگیرنده ارزش‌های فرهنگی - تاریخی است، به حیات شهر بازگردانند تا بدین ترتیب توسعه پایدار شهری در بیشتر ابعاد محقق شود. رازقی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله خود با عنوان "بررسی نقش معماری زمینه گرا در طراحی موزه با توجه به قابلیت‌های محیطی" بیان می کند معماری زمینه‌گرا از عمق تاریخ، اقلیم و فرهنگ هر جامعه‌ای نشأت می‌گیرد. این رویکرد در طراحی فضاهای عمومی می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر عناصر و المان‌های معماری داشته باشد و به‌طور مستقیم بر تأثیر محیط بر انسان اثر بگذارد. احسانی (۱۳۹۶) در پژوهشی تحت عنوان "اکوتوریسم راهی برای گردشگری پایدار" اینگونه بیان می کند که؛ هر یک بوم گرد سفر و بازدید زیست محیطی مسئولانه از مناطق طبیعی بکر است که به منظور لذت بردن از طبیعت و درک مواهب آن و ویژگی‌های فرهنگی مرتبط با آن انجام شود؛ به طوری که باعث ترویج حفاظت از محیط زیست شود، تأثیرات منفی ناچیزی از جانب بازدیدکنندگان بر محیط بر جای گذارد و شرایطی را برای اشتغال و بهره‌مندی اقتصادی و اجتماعی مردم محلی فراهم کند. میرزاده کوهشاهی و همکار (۱۳۹۵) در مقاله "بررسی نقش پتانسیل-های بوم گردی بندرعباس در جذب گردشگران" این گونه بیان می کند که؛ امروزه صنعت گردشگری به عنوان گسترده‌ترین صنعت خدماتی و یکی از بزرگترین منابع اقتصادی جهان محسوب میشود؛ از این رو بسیاری از کشورها در رقابتی نزدیک و فشرده، در پی افزایش بیش از پیش منافع و عواید خود از این فعالیت هستند. بومگردی به عنوان شاخه‌ای از صنعت گردشگری نقش مهمی در جذب گردشگران دارد. وجود مراکز تفریحی به عنوان نیازی حیاتی، به خصوص در پی زندگی شهری و مشکلات روانی ناشی از آن این ضرورت را دو چندان کرده است. ده بزرگی و همکار (۱۳۹۵) در مقاله خود تحت عنوان زمینه گرایی و منطقه گرایی، ضروریاتی در معماری و شهرسازی اینگونه می نویسد که؛ پرداختن به کالبد در معماری و شهرسازی، طراح را بر آن می دارد که بافت نو و کهنه شهری را چنان در هم آمیزد که یک مجموعه کل پایدار و زنده را ایجاد کند. در این میان، منطقه گرایی نیز اهمیت جغرافیایی و قرارگیری سایت در محیط پیرامونی وسیع تری را به عنوان یکی از شاخصه‌های اصلی، به آن نشان می دهد. معمار جهت طراحی به دنبال پاسخ بسیاری از سوالات خود، به مطالعه بستر طرح می پردازد که با روشن سازی ارزش تاریخی،

منطقه ای، فرهنگی و وضعیت زندگی مردم منطقه، به ترکیب عناصر همگن و ناهمگن و تداوم بصری بستر، دست می یابد و با مشخص نمودن کاربرد طرح در فضای سایت، استفاده از نکات مثبتی مانند رنگ، بافت، شکل، مقیاس، مصالح را مد نظر قرار داده و بافت بصری ای همساز با بستر ایجاد می نماید. دانش و کلاتتری خلیل آباد (۱۳۸۹) در کتاب آشنایی با مبانی و اصول معماری و شهرسازی در چند فصل، به بررسی اصول و ضوابط معماری و شهرسازی در کشور پرداخته و ضمن معرفی دیدگاه ها و اصول معماری مدرن، به تشریح این اصول و ضوابط در زمینه معماری و شهرسازی پرداختند. با توجه به بررسی پژوهش های انجام گرفته، این مطالعه چهارچوب جدیدی از طراحی مجموعه های بوم گردشگری با رویکرد زمینه گرایی فرهنگی ارائه می دهد.

مبانی نظری

فرهنگ:

فرهنگ شامل فعالیت های روزمره و جنبه های مادی است که در آن ارزش های جامعه شکل می گیرد. در عین حال، فرآیندها و نحوه ارتباطات میان افراد در شهر، خرده فرهنگ ها را به وجود می آورد (Miles, 2007). فرهنگ نه فقط به معنای تسلط بر فنون و مهارت ها و شیوه های رایج در حوزه هنر، موسیقی و ادبیات است، بلکه شامل نحوه کوزه گری، خیاطی یا خانه سازی هم می شود. محصولات و فرآورده های فرهنگ به آثار برجسته های چون تابلوی نقاشی هنرمندی مشهور منحصر نمی شود و حتی آوازهای خیابانی هم به اصطلاح عامیانه جز فرهنگ به حساب می آید (پهلوان، ۱۳۹۰). از عمده ترین ویژگی های فرهنگ این است که اکتسابی، مشترک، نمادین، دارای شمول همگانی و جامع است (Kottak ۲۰۰۲). مردم توسط فرهنگ، مجموعه ارزشها، باورها، جهان بینی و نظام های نمادین مشترک به محیط خود معنی می دهند و فضای بی هویت را به مکان تبدیل نکنند (حبیب، ۱۳۸۱).

در یک تعریف جامع می توان گفت «فرهنگ مجموعه ایست کمابیش منسجم و ترکیبی از پدیده های انتسابی و اکتسابی در زمینه های رفتاری و فکری که در مقاطع زمانی و مکانی مشخص در جامعه ای خاص مورد پذیرش اند و از طریق فرایند اجتماعی کردن از نسلی به نسل دیگر انتقال می یابند» (فکوهی، ۱۳۹۱).

بوم گردشگری:

بوم گردشگری از طیف گسترده های از گزینه های ویژه تشکیل شده است، و از بازدید علمی گرفته تا بازدید اتفاقی در منطقه طبیعی به عنوان فعالیت آخر هفته، یا بخشی جنبی از مسافرتی کلی و طولانی را شامل می شود (کریم پناه، ۱۳۸۴). امروزه پدیده گردشگری و بومگردشگری، به لحاظ درآمد زایی فراوان آن، بسیاری از کشورهای جهان را بر آن داشته است که سرمایه گذاری زیادی را به این بخش اختصاص دهند (Tremday, 2006). بوم گردشگری به عنوان یک نوع گردشگری مسئولانه، انسان را در ارتباط با محیط طبیعی قرار می دهد. این نوع گردشگری علاوه بر تلاش برای دستیابی به منافع مادی و غیرمادی، به حفظ محیط زیست نیز توجه دارد. بنابراین، این رویکرد به برقراری ارتباطی پایدار میان جنبه های مختلف و بوم گردشگری کمک می کند.

زمینه گرایی:

فرهنگ لغت آکسفورد، «زمینه گرایی» را یک نظریه که بر اهمیت نقش زمینه تحقیق در مورد یک سؤال خاص تأکید دارد، تعریف می کند (Oxford, 2013). معنای هر شی ریشه در روابط آن با اشیای دیگر دارد (نوربرگ شولتز، ۱۳۸۹). در معماری و شهرسازی، زمینه گرایی بین گستره کالبدی یک مکان و یا محیط بصری متن آن، روابطی را ایجاد می کند (Wolford, ۲۰۰۴).

انواع رویکردهای زمینه گرایی

الف- زمینه گرایی کالبدی: عناصری چون فرم شکل - مقیاس - تناسبات - جزئیات مصالح - بافت - رنگ ها - هندسه - دسترسی ها - جهت گیری - و... و بسیاری از این مسائل را دربرمی گیرد (تولایی، ۱۳۸۶-۱۳۸۷-۱۳۸۸).

ب- زمینه گرایی تاریخی: شواهد تاریخی معماری و شهرسازی گویای این است که در گذشته معماری و شهرسازی در توازن با محیط زیست شکل می گرفته، معماری سنتی با گرایش به سمت پایداری بوم شناختی و اجتماعی با احترام و توجه به منابع طبیعی و حفظ آن برای آیندگان شکل گرفته است. (تولایی، ۱۳۸۶: ۱۷۵).

ج- زمینه‌گرایی فرهنگی: توجه به عناصر فرهنگی، محیطی، سنت‌ها و ریشه‌ها، آداب‌ورسوم و آئین‌های فرهنگی رایج در هر زمینه و بکارگیری آنها در طراحی معماری و شهرسازی، همراه با توجه به کیفیت مردم‌پذیری، تعامل، نقش و جایگاه استفاده‌کنندگان از بنا می‌تواند به سهولت استفاده از مجموعه کمک کند؛ بنابراین توجه به ارزش‌های فرهنگی در هر زمینه و به‌کارگیری آنها منجر به زمینه‌گرایی فرهنگی می‌شود (Rapoport, 1977).

معماری بومی و زمینه‌گرایی فرهنگ

واژه Vernacular توسط الیور از حوزه زبان‌شناسی وام‌گرفته شده است و این‌طور تعریف شده است: معماری بومی به طور خاص، به آنچه که از سرشت و طبیعت انسان و محیط برآمده است و توسط خود مردم برپا می‌شود نسبت داده شده است. معماری بومی، معماری مردم و معماری توسط مردم است نه برای مردم. معماری بومی از یک فرهنگ مشخص محلی سخن می‌گوید. فرهنگی که به دست مردم همان محل شکل می‌گرفت، رشد می‌کرد و در رویدادهای سخت نیز تحت تأثیر قرار می‌گرفت؛ اما به وسیله همان مردم با فرهنگ بومی سازگاری می‌یافت (دامیار و ناری قمی، ۱۳۹۱، ۹۰).

لزوم توجه به عناصر فرهنگی در معماری مبتنی بر زمینه‌گرایی

زمینه‌گرایان فرهنگی - اجتماعی معتقدند که فرهنگ مجموعه قواعدی را می‌آفریند که محیط ساخته شده، بازتابی از آن است. اسمیت در کتاب نحو‌شناسی شهرها در جهت تقویت جایگاه ارزش‌های انسانی تلاش نموده است. بی برای این کار، واژه «نحوه شناسی» را از ادبیات وام می‌گیرد (تولایی، ۱۳۸۰). در انسان‌شناسی، تأکید فزاینده‌ای در مورد زمین صورت گرفته است (راپاپورت، ۱۳۹۱: ۸۴). در مورد رفتار غیر کلامی، زمینه مهم به نظر می‌رسد. به نظر راپاپورت، شهر معاصر گرچه با کثرت معانی روبه‌روست، اما فاقد معنی مشترک است.

نقش زمینه‌گرایی در تعیین مکان و موقعیت فضا

مفهوم فضا از دیدگاه پدیدارشناسی به این شکل بیان می‌شود که محیط اطراف انسان از پدیده‌های گوناگونی به نام "واقعیت" تشکیل شده است. انسان تنها می‌تواند بخشی از این واقعیت‌ها را درک کند و به این بخش‌های قابل‌درک "عینیت" اطلاق می‌شود؛ بنابراین، اگر واقعیت را به عنوان محیط در نظر بگیریم و اطلاعات مربوط به آن را جزو واقعیت‌ها به حساب آوریم، فضا به عنوان یک بخش انتخابی از اطلاعات محیطی تعریف می‌شود که به یک مکان خاص مرتبط است.

فضا به عنوان بخشی از اطلاعات محیطی، به یک مکان خاص مرتبط است و در نتیجه، در زمره عینیت افراد قرار می‌گیرد. اما اگر این فضا در ذهن فرد تداعی‌هایی ایجاد کند، خاطراتی را زنده کند یا معنای خاصی برای او داشته باشد، از حالت عینی خارج شده و به یک موجود ذهنی تبدیل می‌شود. در این صورت، این فضا در ذهنیت فرد جای می‌گیرد و به عنوان «مکان» شناخته می‌شود (قاسمی اصفهانی، ۱۳۹۰: ۶۲). به این شکل، مکان به عنوان بخشی از فضا تعریف می‌شود که توسط فرد یا شیئی اشغال شده و دارای بار معنایی و ارزشی خاصی است. زمینه‌گرایی، علاوه بر جنبه‌های فیزیکی، با تاریخ، فرهنگ و جامعه نیز ارتباط دارد و به همین دلیل، مفهوم «مکان» را به جای واژه «فضا» به کار می‌برد (تولایی، ۱۳۸۰).

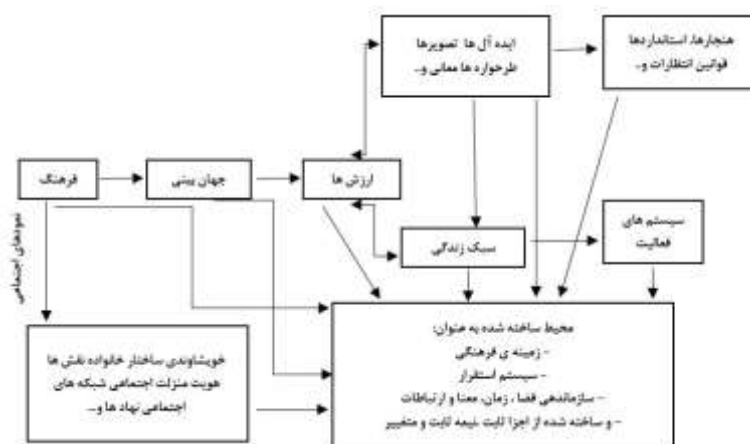
زمینه‌گرایی فرهنگی و طراحی مجموعه‌های بوم گردشگری

فرهنگ از زبان، افکار، باورها و اعتقادات، آداب و رسوم و سنن، قراردادهای اجتماعی، آثار هنری، مراسمات مذهبی و اجتماعی شکل می‌گیرد و موجودیت می‌یابد. بقای فرهنگ و کارکرد آن نیز صرفاً در دست انسان است. فرهنگ ملی هر سرزمینی ویژگی‌های خاص آن سرزمین را در بر دارد. عناصر تاریخی، مذهبی، عقیدتی به آن رنگ‌وبوی خاصی می‌دهد. ایرانیان پرورده‌ی یک فرهنگ تلفیقی هستند. این فرهنگ، طوری آنان را به جلو آورده که به یک باور بسنده نکرده که چیز دیگری هم در کنارش بخواهند (اسلامی ندوشن، ۱۳۷۱).

بوم گردشگری شامل مجموعه‌ای متنوع از گزینه‌های خاص است که از باز دیدهای علمی تا گشت‌وگذارهای غیررسمی در مناطق طبیعی به عنوان فعالیت در آخر هفته یا بخشی از یک سفر طولانی‌تر را در بر می‌گیرد. امروزه پدیده گردشگری و بوم گردشگری، به لحاظ درآمدزایی فراوان آن، بسیاری از کشورهای جهان را بر آن داشته است که سرمایه‌گذاری زیادی را به این بخش اختصاص دهند (Tremday, 2006). به لحاظ وجود چالش‌های اقتصادی، نیاز به تنوع فرصت‌های شغلی، محافظت از محیط‌زیست، و تأمین اوقات فراغت شهروندان، امروزه توجه به طبیعت‌گردی به عنوان الگوی فضایی گردشگری در طبیعت، مورد تأکید برنامه‌ریزان و مدیران شهری

قرار گرفته است. گردشگری زمینه اشتغال افراد در سنین گوناگون را فراهم می آورد و از این رو، یکی از راه های غلبه بر بیکاری است؛ بنابراین، توسعه گردشگری در مکان های مختلف زمینه های اشتغال دائم، فصلی و نیمه وقت را برای نیروی انسانی با تخصص و آموزش متوسط فراهم می سازد و از نرخ بیکاری می کاهد. در توسعه گردشگری، گذشته از ایجاد اشتغال مستقیم، زمینه سایر فعالیت های مرتبط مانند کارهای ساختمانی، تعمیرات، کرایه خودرو، و دست فروشی ارائه خدمات تفریحی و ورزشی نیز برای افراد بومی فراهم می شود (سلطانی، ۱۳۷۴). در واقع گردشگری زمینه مشارکت اقتصادی- اجتماعی جمعیت بومی را فراهم می آورد و از طرفی به ارتقای رفاه جامعه میزبان نیز کمک میکند (زاهدی، ۱۳۸۵). برای ارزیابی قابلیت اراضی در زمینه کاربری گردشگری، مدل های بوم ساختی خاصی طراحی شده اند که به کمک آن ها می توان توان یا قابلیت سرزمین را برای توسعه فعالیت های گردشگری سنجید. در این مدل ها، فعالیت های گردشگری به دو صورت متمرکز و گسترده مورد بررسی قرار می گیرند. بر پایه نمودار شماره ۱ ارتباط نمودهای فرهنگ با محیط ساخته شده نشان داده شده است.

نمودار (۱). ارتباط نمودهای فرهنگ با محیط ساخته شده - (منبع: نگارندگان)

اهمیت تحلیل معنا در فضاهای طراحی شده

نحوه واکنش افراد در فضا و اصول رفتارشان در آن محیط، اهمیت درک «معنای» محیط ساخته شده را نمایان می سازد (راپاپورت، ۱۳۹۱). اهمیت معنا برای انسان اساس است که تفکر انسان به دنبال ایجاد معنی از طریق تشخیص، دسته بندی، شکل ها و الگوها است. عناصر کالبدی نه تنها دسته بندی های پایدار و قابل مشاهده فرهنگی را ایجاد می کنند، بلکه خود نیز دارای معنا هستند. این معنا زمانی قابل کدگذاری است که با الگوهای ذهنی افراد همخوانی داشته باشد. هر شیء مصنوعی، حتی اگر بسیار ساده باشد، باید قبل از ساخته شدن، ایده ای در پس آن وجود داشته باشد. پس از ساخت، این شیء به یادآوری آن تصویر اولیه کمک می کند. (راپاپورت، ۱۳۸۲).

احکام معماری و شهرسازی زمینه گرا

معیارهای چهارگانه برای سنجش اجتماع پذیری فضاهای شهری (طراحی بوم گردشگری) طبق مبانی نظری مقاله و برداشت های میدانی و کتابخانه ای در جدول شماره دو درج شده است.

جدول (۲). احکام معماری و شهرسازی زمینه گرا

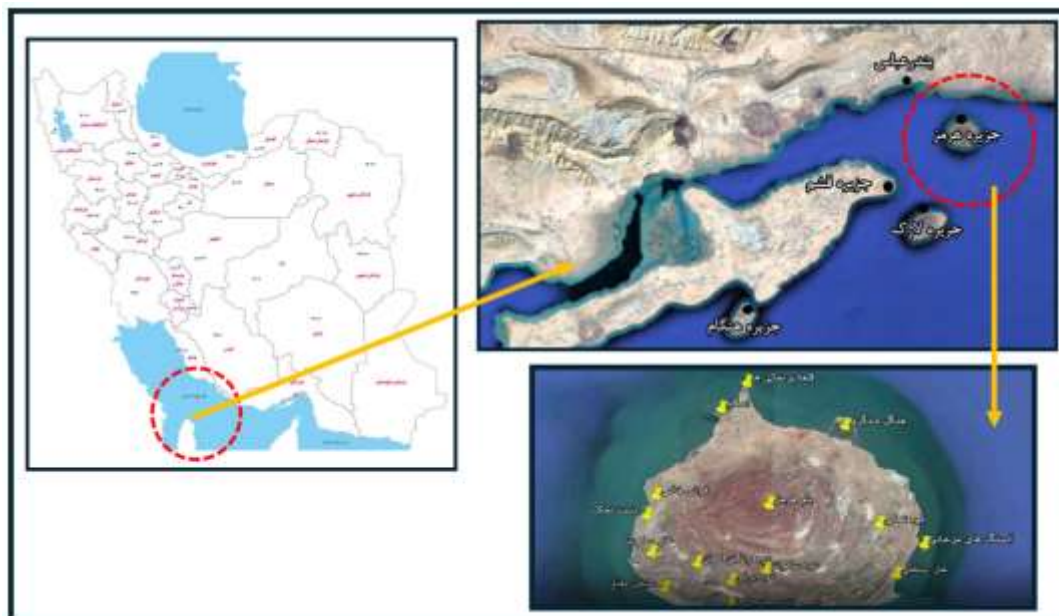
عنوان نظریه	تعریف	نمود معماری	نمود شهرسازی
فضا	نظم‌پذیری	تناسبات کالبدی، هندسه متجانس، چیدمان فضایی	تناسبات و هندسه، عرصه‌بندی و سلسله‌بندی، تنوع‌پذیری، انعطاف‌پذیری
زمان	آینده‌گرایی، گذشته‌گرایی، نظم و سرعت	سکون و استقرار، حرکت و استمرار، تنوع و یکنواختی	الگوی گیری از سنت گذشته یا بی‌توجهی به گذشته، فاصله مکان‌ها و فعالیت‌ها، تعداد وقایع و فعالیت‌ها در طول زمان
روابط	رابطه مردم با عناصر محیطی و برعکس	جذابیت و تشخص، دعوت‌کنندگی، ابهام و خصوصی‌سازی	نحوه دسترسی به عناصر (دسترسی کامل، متوسط، کم)، نحوه ارتباط با عناصر: فیزیکی مفهومی، آمیختگی، اجتماع‌پذیری
معنی	نشانه‌شناسی، خوانایی، حس مکان	نوع مصالح، نوع فرم و شکل، تشخص نما و ورودی، تناسبات انسانی، نور و رنگ، توجه به زمینه	استفاده از نماد و الگو، محل و نحوه استقرار، تناسبات انسانی و نسبت بدنه به معبر، نوع مصالح و نور و رنگ، توجه به بوم و اقلیم

(ماخذ: نگارندگان)

بررسی نمونه موردی (جزیره هرمز)

جزیره هرمز در دهانه تنگه هرمز در مدخل ورودی خلیج فارس از دریای عمان بین مختصات جغرافیایی ۵۶ درجه ۲۵ دقیقه تا ۵۶ درجه و ۳۰ دقیقه طول شرقی و ۲۷ درجه و ۲ دقیقه تا ۲۷ درجه و ۶ دقیقه عرض شمالی واقع شده است. جمعیت جزیره هرمز طبق سرشماری سال ۹۵ برابر با ۵۸۹۱ نفر اعلام شده است (درگاه ملی آمار ایران، ۱۳۹۶). این جزیره با دارا بودن ۴۲ کیلومترمربع مساحت و ۳۸ کیلومتر طول خطوط ساحلی یکی از جزایر مهم ایرانی در منطقه تنگه هرمز محسوب میشود و با ۱۸ کیلومتر فاصله با بندرعباس، نزدیکترین جزیره به بندرعباس است (کامران، ۱۳۸۲). نام های مختلف هرمز عبارتند از : هرمز - ارمز - هرمزد - ارموص - هرموز - هرموزیا - هر میرزاد - گورمیزم - اوکیوش - هرما پلیس و تیروس . نام این جزیره که امروزه بصورت هرمز نوشته می شود در دوران پیشین به صورتهای جرون ، زرون ، اوگیریس قدیم ، ارموز ، هارموزیا ، هرموز، ارموص و هرمزیا نوشته می شود . ابن خرداد به ، در اواسط قرن نهم از جزیره نزدیک به هرموز قدیم موسوم به «ارموز» نام برده است که حمد الله مستوفی آن را «ارموص» نوشته بدون شک همان است که به جزیره جرون معروف شده است (لسترنج، ۱۳۹۳). شکل (۱) محدوده جغرافیایی جزیره هرمز را نشان می دهد.

شکل (۱). محدوده جغرافیایی جزیره هرمز - مأخذ نگارندگان)

الگوهای طراحی و مکان یابی مجموعه های بوم گردشگری در جزیره هرمز

باتوجه به ارتباط عمیق معماری به عنوان یک عنصر واسط با فرهنگ، هنر و محیط طبیعی، و همچنین اهمیت وجود مجموعه های تفریحی و توریستی در جذب گردشگران در سطوح مختلف منطقه، شهر و کشور، نیاز به توجه به معماری و طراحی این گونه مجموعه ها به منظور توسعه توریسم پایدار احساس می شود.

در صنعت جهانگردی فرهنگ به عنوان عامل جذب، عمل می کند برای جهانگردان و مسافرانی که به شهر یا کشوری مسافرت می کنند فعالیت ها رویدادها یا محصولات فرهنگی به عنوان نیروی الهام بخش درمی آید. در سازمان ها فرهنگ به عنوان نوعی چسب عمل می کند؛ زیرا در درجه نخست تعیین کننده مرز سازمانی است دوم نوعی احساس هویت در وجود اعضای سازمان تزریق می کند و سوم اینکه فرهنگ باعث می شود که در افراد نوعی تعهد نسبت به چیزی به وجود بیاید که بسی بیش از منافع شخصی فرد است و چهارم فرهنگ موجب ثبات و پایداری سیستم اجتماعی می شود و به طور کلی فرهنگ می تواند از طریق ارائه استانداردهای مناسب اجزای سازمان را به هم متصل کند. فرهنگ به عنوان یک عامل کنترل به حساب می آید که موجب به وجود آمدن یا شکل دادن به نگرش ها و رفتار کارکنان می شود (پی را بینز، ۱۳۷۳).

طراحی بوم گردشگری با رویکرد فرهنگی و زمینه گرایی در جزیره هرمز می تواند به تحقق اهداف زیر کمک کند:

- توسعه صنعت گردشگری باتوجه به ظرفیت بالای جذب گردشگر در جزیره هرمز.
- توجه به ویژگی های طبیعی و اقلیمی منطقه و بهره برداری بهینه از آن ها در فرایند طراحی، به گونه ای که مجموعه ای هماهنگ با طبیعت اطراف ایجاد شود.
- با جذب گردشگران، می توان آداب و رسوم و فرهنگ مردم جزیره را به دیگران معرفی کرد.
- استفاده از مضامین تاریخی و بومی در طراحی بوم گردشگری می تواند به معرفی بهتر تاریخ و فرهنگ مردم جزیره کمک کند.
- توجه به ویژگی های منحصر به فرد جزیره، از جمله پدیده های طبیعی، در طراحی بوم گردشگری می تواند عامل مهمی در جذب گردشگران به این منطقه باشد. در جداول شماره سه و چهار، به بررسی ابعاد نظم فضایی، نظم زمانی، نظم روابط و نظم معنایی در معماری و شهرسازی به منظور یافتن الگوهایی برای طراحی مجموعه های بوم گردشگری در این جزیره پرداخته می شود.

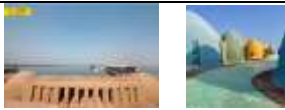
جدول (۳). بررسی بعد نظم فضایی در جزیره هرمز

جزیره هرمز	جزیره هرمز	بعد نظم فضایی
هندسه متجانس: بهره‌مندی از الگوهای هندسی ایرانی همانند قوس و...	تناسبات کالبدی: توجه به مقیاس انسانی و پرهیز از مرتفع‌سازی: تراکم افقی و افقی‌سازی	نمود معماری نظم فضایی
		تصاویر
ارتباط عملکرد و فرم: خلاقیت و نوآوری در طراحی فرم در عین توجه به ریشه‌های بومی در بناها	نحوه چیدمان فضایی: ایجاد فضاهای تودرتو و توجه به خلق ارتباط بین درون و بیرون با استفاده از حیاط مرکزی و رواق	نمود معماری نظم فضایی
		تصاویر
عرصه‌بندی و سلسله‌مراتب: استفاده از الگوی خطی توسعه شهر پیرامون فضای نیمه عمومی در ساختار محلات	تناسبات و هندسه: استفاده از شکل هندسی جزیره در شهرسازی	نمود شهرسازی نظم فضایی
		تصاویر
انعطاف‌پذیری: طراحی مرکز محله به صورت حیاط مشترک و دارای فضای سبز اجتماعی	تنوع‌پذیری	نمود شهرسازی نظم فضایی
		تصاویر

(مأخذ: نگارندگان)

جدول (۴). بررسی بعد نظم زمانی در جزیره هرمز

جزیره هرمز	جزیره هرمز	بعد نظم زمانی
حرکت و استمرار محوربندی فضای ها و ایجاد تحرک فضایی	سکون و استقرار: برخورداری از کیفیت فضای ایستا و ساکن در طرح فضاهای مسکونی در عین انعطاف‌پذیری به علت بهره‌مندی از الگوی مسکن ایرانی و چیدمان فضای حول حیاط مرکزی	نمود معماری نظم زمانی
		تصاویر
	تنوع و یکنواختی: معماری متوجه گذشته و تداعی گر خاطرات، سرعت کند داده‌های بصری با ایجاد بافت همگون در مصالح و نماسازی	نمود معماری نظم زمانی
		تصاویر
فاصله مکان‌ها و فعالیت‌ها: آمیختگی اندک مکان‌های مسکونی با مکان‌های فرهنگی و اجتماعی و ارتباط این فعالیت‌ها از طریق محور مرکزی و خیابان اصلی، تراکم	الگوگیری از سنت گذشته یا بی‌توجه به گذشته: الگوگیری از فرم بادگیر و کنگره‌های معماری در بدنه‌های شهری، همگون کاربری‌ها و ترکیب و ایجاد حرکت کند در معابر	نمود شهرسازی نظم زمانی

پایین فعالیت ها در مناطق مسکونی و تراکم بالای آن در میدان شهر		
		تصاویر
	تعداد وقایع و فعالیت ها در طول زمان: پایین بودن سرعت فعالیت ها در شهر به دلیل تراکم پایین کاربری ها، تراکم افقی غالب بر تراکم عمودی و غلبه فضاهای ساکن به فضای عبوری	نمونه شهرسازی نظم زمانی
		تصاویر

(مأخذ: نگارندگان)

مکان یابی مجموعه های بوم گردشگری با نگرش های زمینه گرایی فرهنگی در جزیره هرمز

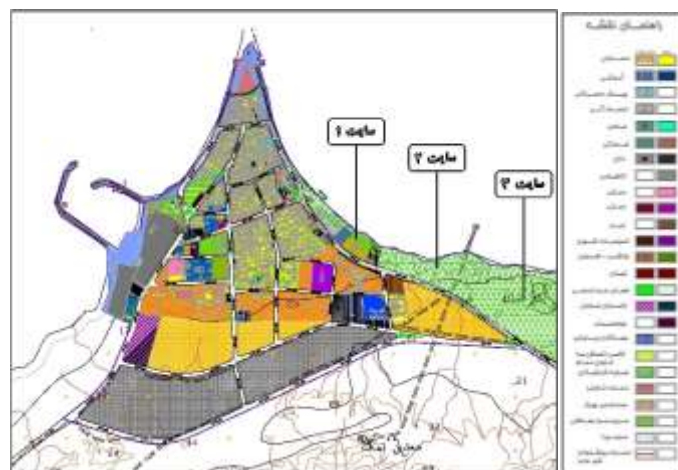
به دلیل اهمیت تحلیل مکان یابی، ارزش گذاری و ترتیب معیارها به عنوان یک مرحله کلیدی، شناسایی معیارها با توجه به هدف مورد نظر از مسائل اساسی به شمار می آید. پارامترهایی که برای مکان یابی مجموعه های بوم گردشگری در این جزیره در نظر گرفته شده اند که در جدول ۵ ارائه شده است.

جدول (۵). آیتم های مؤثر در مکان یابی مجموعه های بوم گردشگری در جزیره هرمز

آیتم مؤثر در مکان یابی فضاهای عمومی شهری	کارکرد
معنی	محل و نحوه استقرار، توجه به بوم، اقلیم، نماد، الگو و سنت
روابط	نحوه دسترسی، نحوه ارتباط با عناصر فیزیکی، آمیختگی و اجتماع پذیری
زمان	تعداد وقایع و فعالیت ها در طول زمان، فاصله مکان ها و فعالیت ها
فضا	تنوع پذیری، تناسبات و هندسه

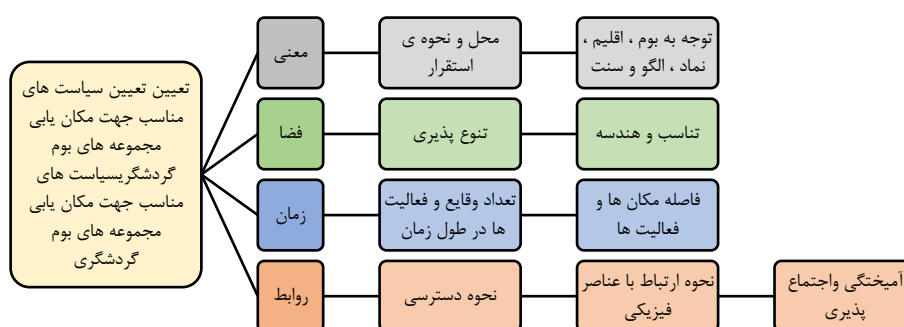
(مأخذ: نگارندگان)

از میان سه سایت شناسایی شده بر اساس نظر کارشناسان (نقشه شماره ۱) و برداشت های میدانی برای مکان یابی مجموعه های بوم گردشگری، دو سایت به عنوان گزینه های مناسب تر برای ایجاد این مجموعه ها در جزیره هرمز انتخاب می شوند. برای انتخاب این دو سایت مطلوب تر، مراحل زیر دنبال می شود. ابتدا باید عوامل مؤثر در تعیین مکان مناسب برای احداث مجموعه های بوم گردشگری بر اساس مبانی نظری استخراج شده، شناسایی شوند. سپس این عوامل با شرایط موجود در جزیره انطباق داده شده و معیارها، زیرمعیارها و احتمالاً زیر-زیرمعیارهای تعیین کننده برای دستیابی به اهداف مطالعه مشخص می شوند. به منظور تسهیل ارائه، در این مقاله از فرآیند تحلیل شبکه ای (ANP) برای انتخاب سایت های مناسب برای مکان یابی مجموعه های بوم گردشگری استفاده خواهد شد که شامل چهار معیار اصلی و نه زیرمعیار مرتبط با آنها است، همان طور که در نمودار شماره دو نشان داده شده است.

نقشه (۱). مکان یابی مجموعه‌های بوم گردشگری - (ماخذ: نگارندگان)

در نمودار شماره (۲) معیارها و زیرمعیارها در انتخاب مکانیابی مجموعه‌های گردشگری در جزیره هرمز (مدل شبکه ای) نشان داده می شود.

نمودار (۲). معیارها و زیرمعیارها در انتخاب مکانیابی مجموعه‌های گردشگری در جزیره هرمز (مدل شبکه ای)

(منبع: نگارندگان)

نتیجه وابستگی درونی معیارهای اصلی (جدول شماره ۶) و مقایسه دودویی معیارهای اصلی و همچنین بردار موزون حاصل از آن در نمودار ۳ ارائه شده است.

جدول (۶).مقایسه دودویی معیارهای اصلی

معیارها	معنی	فضا	زمان	روابط	بردار ویژه
معنی	۱				۰.۰۹۶
فضا	۲/۷	۱			۰.۲۴۷
زمان	۳/۷	۱/۱	۱		۰.۲۸۵
روابط	۳/۲	۱/۳	۱/۵	۱	۰.۳۷۴

(ماخذ: نگارندگان)

مقایسه دودویی وابسته های درونی معیارهای اصلی

برای درک وابستگی های متقابل بین معیارهای اصلی، مقایسه دودویی معیارهای اصلی به منظور دستیابی به عناصر ماتریس و بر اساس مقیاس ۹ کمیتی ساعتی انجام می شود. نحوه سوال کردن ضریب اهمیت در این مورد، به این ترتیب است: "اهمیت نسبی " فضا " در مقایسه با " زمان " وقتی که " معنی " کنترل شود، چقدر است؟ سه ماتریس مقایسه دودویی دیگر، شبیه ماتریس ارائه شده در جدول ۷ لازم است تشکیل شده، و ضریب سازگاری هریک از آنها کنترل شود تا بتوان ماتریس مربوط به وابستگی های متقابل معیارهای اصلی را محاسبه کرد.

جدول (۷). مقایسه دودویی معیارهای اصلی با توجه به وابستگی درونی آنها با کنترل معیار معنی

معیارها	فضا	زمان	روابط	بردار ویژه
فضا	۱			۰/۲۵۳
زمان	۱	۱		۰/۲۶۳
روابط	۲	۱/۸	۱	۰/۴۸۹

(مأخذ: نگارندگان)

مقایسه دودویی زیرمعیارهای هر یک از معیارهای اصلی

در این مرحله، ضریب اهمیت هر یک از زیر معیارهای مربوط به معیارهای اصلی چهارگانه از طریق مقایسه دودویی آنها به دست آمده نتیجه مقایسه دودویی زیرمعیارهای مربوط به پتانسیل محل و نحوه استقرار و توجه به بوم، اقلیم، نماد، الگو نت و بردار موزون حاصل از آن در جدول ۹ ارائه شده است. ضریب اهمیت هر یک از زیر معیارهای مربوط به معیارهای اصلی چهارگانه از طریق مقایسه دودویی آنها مانند جدول شماره ۱۴ به دست می آوریم که نتایج حاصله در ماتریس شماره ۱ ارائه شده است.

جدول ۸: ماتریس (۱). مقایسه دودویی زیر معیارهای هریک از معیارهای معنی اصلی

روابط	زمان	فضا	معنی	وزن (W)
۰	۰	۰	۰/۶۶۸	بوم، اقلیم، نماد، الگو و سنت
۰	۰	۰	۰/۳۳۱	محل و نحوه استقرار
۰	۰	۰/۹	۰	تنوع پذیری
۰	۰	۰/۱	۰	تناسب و هندسه
۰	۰/۵۴۴	۰	۰	تعداد وقایع و فعالیت ها در طول زمان
۰	۰/۴۵۶	۰	۰	فاصله مکان ها و فعالیت ها
۰/۵۸۳	۰	۰	۰	نحوه دسترسی
۰/۳۰۷	۰	۰	۰	نحوه ارتباط با عناصر فیزیکی
۰/۱۰۶	۰	۰	۰	آمیختگی و اجتماع پذیری

(مأخذ: نگارندگان)

مقایسه دوره وابسته های درونی زیر معیارها

همانطور که از نمودار ۲ مشخص است نه زیر معیار که نشانگر ویژگی های معیارهای اصلی چهارگانه می باشند برای اهداف این مطالعه انتخاب شده اند، وابستگی های متقابل این زیر معیارها، در جدول ۹ نشان داده شده اند. معمولاً برای رسیدن به این جدول و تعیین وابستگی متقابل زیر معیارها از نظرات کارشناسان ذیربط استفاده می شود.

جدول (۹). وابستگی‌های درونی زیر معیارها به یکدیگر

زیرمعیارها	بوم، اقلیم، نماد، الگو و سنت	محل و نحوه استقرار	تنوع پذیری	تناسب و هندسه	فعالیت‌ها در طول زمان	تعداد وقایع و فعالیت‌ها	فاصله مکان‌ها و فعالیت‌ها	نحوه دسترسی	عناصر فیزیکی نحوه ارتباط با	آمیختگی و اجتماع پذیری
بوم، اقلیم، نماد، الگو و سنت	*		*		*		*	*	*	
محل و نحوه استقرار					*			*		
تنوع پذیری	*			*						
تناسب و هندسه			*						*	*
تعداد وقایع و فعالیت‌ها در طول زمان	*	*					*	*	*	
فاصله مکان‌ها و فعالیت‌ها	*				*					*
نحوه دسترسی	*	*			*					*
نحوه ارتباط با عناصر فیزیکی	*			*	*					
آمیختگی و اجتماع پذیری				*			*	*		

(مأخذ: نگارندگان)

مقایسه دودویی زیر معیارها دارای وابستگی متقابل با زیرمعیار توجه به بوم، اقلیم، نماد، الگو و سنت و بردار موزون حاصل از آن در جدول ۱۰ ارائه شده است. مقایسه‌های دودویی و بردار موزون و سایر زیر معیارها برای وابستگی متقابل مانند جدول ۱۰ تشکیل می‌شود. نتایج حاصله در جدول شماره ۱۱ ماتریس ۲ شماره ارائه شده است.

جدول (۱۰). مقایسه دودویی زیرمعیارهای دارای وابستگی با زیرمعیار توجه به بوم، اقلیم، نماد، الگو و سنت

زیرمعیارها	تنوع پذیری	تعداد وقایع و فعالیت‌ها در طول زمان	فاصله مکان ها و فعالیت‌ها	نحوه دسترسی	نحوه ارتباط با عناصر فیزیکی	بردار ویژه
تنوع پذیری	۱	۲	۱/۴	۱/۳	۳	۰/۳۳۲
تعداد وقایع و فعالیت‌ها در طول زمان	۰/۳۲	۱	۰/۶۶	۱	۰/۵	۰/۱۱۵
فاصله مکان‌ها و فعالیت‌ها	۲/۲۵	۱/۴	۱	۱/۹	۲	۰/۲۲
نحوه دسترسی	۲/۲۴	۱	۰/۶۸	۱	۲	۰/۱۸۴
نحوه ارتباط با عناصر فیزیکی	۰/۳۲	۲	۰/۵	۰/۶	۱	۰/۱۳۲

(مأخذ: نگارندگان)

جدول ۱۱: ماتریس (۲). مقایسه دودویی زیر معیارهای هریک از معیارهای اصلی

آمیختگی و اجتماع پذیری	نحوه ارتباط با عناصر فیزیکی	نحوه دسترسی	فاصله مکان ها و فعالیت ها	تعداد وقایع و فعالیت ها در طول زمان	تناسب و هندسه	تنوع پذیری	محل و نحوه استقرار	بوم، توجه، نماد، الگو و سنت	وزن (W)
۰	۰/۵۱۹	۳۸۹/۰	۰/۵۱۹	۰/۲۶۹	۰	۰/۷۷۸	۰	توجه به بوم، اقلیم، نماد، الگو و سنت	۰
۰	۰	۱۵۸/۰	۰	۰/۱۰۲	۰	۰	۰	محل و نحوه استقرار	۰
۰	۰	۰	۰	۰	۶۵۱/۰	۰	۰	تنوع پذیری	۰/۳۳۲
۰/۱۸۶	۰/۱۷۷	۰	۰	۰	۰	۰/۲۲	۰	تناسب و هندسه	۰
۰	۰/۳۰۴	۲۳۷/۰	۰/۱۷۷	۰	۰	۰	۰/۵	تعداد وقایع و فعالیت ها در طول زمان	۰/۱۱۵
۰/۴۲۵	۰	۰	۰	۰/۲۱۶	۰	۰	۰	فاصله مکان ها و فعالیت ها	۰/۲۲
۰/۳۹۴	۰	۰	۰	۰/۲۶۶	۰	۰	۰/۷	نحوه دسترسی	۰/۱۸۴
۰	۰	۰	۰	۰/۱۴۵	۱۷۹/۰	۰	۰	نحوه ارتباط با عناصر فیزیکی	۰/۱۳۲
۰	۰	۲۱۶/۰	۰/۳۰۵	۰	۰	۰	۰	آمیختگی و اجتماع پذیری	۰

(مأخذ: نگارندگان)

مقایسه دودویی ارجحیت گزینه ها

در این مرحله ارجحیت هر یک از گزینه ها در ارتباط با هر یک از زیر معیارها، مورد بررسی و قضاوت قرار می گیرد. مبنای این قضاوت همان مقیاس ۹ کمیتی ساعتی است، با این تفاوت که در مقایسه گزینه ها در ارتباط با هریک از زیر معیارها، ارجحیت گزینه ها مطرح است و نه میزان اهمیت آنها. در جدول شماره ۱۲ که به ماتریس ارزیابی معروف است، ارزش هر یک از گزینه ها در ارتباط با هریک از زیر معیارها ارائه شده است. این جدول ملاک ارزیابی ارجحیت گزینه ها در ارتباط با زیر معیارها است. مقایسه دودویی ارجحیت گزینه ها در ارتباط با زیر معیار، توجه به بوم، اقلیم، نماد، الگو و سنت ارائه شده است. برای تعیین میزان ارجحیت گزینه ها در ارتباط با سایر زیر معیارها نیز چنین ماتریس هایی باید تشکیل و بردار ویژه آنها محاسبه شود. نتیجه این محاسبات در ماتریس شماره ۴ ارائه شده است، در نهایت مقایسه دودویی خوشه ها در جدول شماره ۱۳ ماتریس ۳ نشان داده می شود.

جدول (۱۲). ماتریس ارزیابی سایت‌های مورد نظر برای مکان‌یابی مجموعه‌های بوم‌گردشگری

زیرمعیارها/معیارها	سنت، نماد، الگو و اقلیم، بوم	استقرار، نحوه محل و	تنوع پذیری	هندسه و تناسب	زمان در طول و فعالیت‌ها	تعداد وقایع و فعالیت‌ها	فاصله مکان‌ها و فعالیت‌ها	دسترسی نحوه	عناصر ارتباط با	آمیختگی و اجتماعی
سایت ۱	نسبتاً بالا	نامطلوب	اندک	۴	خوب	خوب	خوب	عالی	۵	خیلی کم
سایت ۲	بالا	بسیار مطلوب	عالی	۳	خیلی خوب	عالی	عالی	خوب	۹	کم
سایت ۳	تا حدودی بالا	بسیار نامطلوب	خیلی خوب	۹	خوب	خیلی خوب	خیلی خوب	خوب	۳	خیلی زیاد

(مأخذ: نگارندگان)

جدول ۱۳: ماتریس (۳). مقایسه دودویی ارجحیت گزینه‌ها

سایت ۳	سایت ۲	سایت ۱	وزن (W)
۰.۲۵۶	۰.۴۳۵	۰.۳۰۸	توجه به بوم، اقلیم، نماد، الگو و سنت
۰.۰۷۸	۰.۶۹۴	۰.۲۳۲	محل و نحوه استقرار
۰.۳۵۳	۰.۴۹۸	۰.۱۵۳	تنوع‌پذیری
۰.۵۷	۰.۱۹	۰.۲۷	تناسب و هندسه
۰.۲۶۴	۰.۴۷۵	۰.۲۶۵	تعداد وقایع و فعالیت‌ها در طول زمان
۰.۳۸	۰.۴۱۸	۰.۲۱۴	فاصله مکان‌ها و فعالیت‌ها
۰.۲۸۷	۰.۲۸۷	۰.۴۲۹	نحوه دسترسی
۰.۱۷۸	۰.۵۲۹	۰.۲۹۸	نحوه ارتباط با عناصر فیزیکی
۰.۵۳۲	۰.۲۶۶	۰.۲۰۵	آمیختگی و اجتماع‌پذیری

(مأخذ: نگارندگان)

جدول (۱۴). مقایسه دودویی خوشه‌ها

خوشه‌ها	معیارهای اصلی	زیرمعیارها	روابط
معیارهای اصلی	۱	۱/۹	۰/۶۵۵
زیرمعیارها	۰/۵۳	۱	۰/۳۴۵

(مأخذ: نگارندگان)

در نمودار شماره ۳، اهمیت نهایی عوامل مختلف به تصویر کشیده شده است. بر این اساس، توجه به بوم، اقلیم، نماد، الگو و سنت با امتیاز (۰/۲۸۸)، نحوه دسترسی با امتیاز (۰/۱۳۳)، تنوع‌پذیری با امتیاز (۰/۱۲۹)، فاصله مکان‌ها و فعالیت‌ها با امتیاز (۰/۱۲۵) و تعداد وقایع و فعالیت‌ها در طول زمان با امتیاز (۰/۱۱۸) به ترتیب بیشترین اهمیت و تأثیر را در مکان‌یابی مجموعه‌های بوم‌گردشگری در جزیره هرمز دارند. همچنین، نرخ سازگاری کمتر از ۱ است که نشان‌دهنده سازگاری مقایسه‌ها است.

نمودار (۳). بردار اهمیت نهایی - (منبع: نگارندگان)	
توجه به بوم، اقلیم، نماد، الگو و سنت	۰/۲۸۸
محل و نحوه استقرار	۰/۰۳۵
تنوع پذیری	۰/۱۲۹
تناسب و هندسه	۰/۰۵۵
تعداد وقایع و فعالیت ها در طول زمان	۰/۱۱۸
فاصله مکان ها و فعالیت ها	۰/۱۲۵
نحوه دسترسی	۰/۱۳۳
نحوه ارتباط با عناصر فیزیکی	۰/۰۶۴
آمیختگی و اجتماع پذیری	۰/۰۷۶

باتوجه به مطالعات و تحلیل های مطلوبیت سه سایت برای مکان یابی مجموعه های بوم گردشگری در جزیره هرمز انتخاب و نتایج آن پس از رتبه بندی سایت ها در جدول ۱۵ ارائه شده است. بررسی این جدول نشان می دهد که سایت ۲ با امتیاز ۴/۴۱۶ و سایت ۱ با امتیاز ۳/۳۱۵، به عنوان مطلوب ترین گزینه ها برای احداث مجموعه های بوم گردشگری شناخته می شوند.

جدول (۱۵). محاسبه شاخص مطلوبیت سایت های مورد نظر برای مکان یابی مجموعه های بوم گردشگری در جزیره هرمز و تعیین رتبه آنها

معیارها	زیر معیارها	اهمیت نسبی زیر معیارها	امتیاز سایت			اهمیت نسبی در امتیاز سایت ها		
			سایت ۱	سایت ۲	سایت ۳	سایت ۱	سایت ۲	سایت ۳
معنی	توجه به بوم، اقلیم، نماد، الگو و سنت	۰/۲۸۸	۰/۳۰۸	۰/۴۳۶	۰/۲۵۷	۰/۰۸۵۵۹	۰/۱۲۰۲۴	۰/۰۷۱۱۹
	محل و نحوه استقرار	۰/۰۳۵	۰/۲۳۳	۰/۶۹۲	۰/۰۷۸	۰/۰۰۷۶۲	۰/۰۲۲۸۳	۲/۵۴E-۰۱
فضا	تنوع پذیری	۰/۱۲۹	۰/۱۵۴	۰/۴۹۷	۰/۳۵۲	۰/۰۱۹۳	۰/۰۶۳۱۲	۰/۰۴۴۳
	تناسبات و هندسه	۰/۰۵۵	۰/۲۴	۰/۱۹	۰/۵۶	۰/۰۱۳۲۴	۰/۰۱۰۰۷	۰/۰۲۹۶۷
زمان	تعداد وقایع و فعالیت ها در طول زمان	۰/۱۱۸	۰/۲۶۳	۰/۴۷۴	۰/۲۶۳	۰/۰۳۰۷۸	۰/۰۵۵۴۶	۰/۰۳۰۷۹
	فاصله مکان ها و فعالیت ها	۰/۱۲۵	۰/۲۱۲	۰/۴۱۷	۰/۳۷	۰/۰۲۶۴۱	۰/۰۵۱۷۰	۰/۰۴۵۸۸
روابط	نحوه دسترسی	۰/۱۳۳	۰/۴۲۸	۰/۲۸۶	۰/۲۸۶	۰/۰۵۶۲	۰/۰۳۷۴۷	۰/۰۳۷۴۵
	نحوه ارتباط با عناصر فیزیکی	۰/۰۶۴	۰/۲۹۸	۰/۵۲۸	۰/۱۷۵	۰/۰۱۸۶۶	۰/۰۳۳۳۴	۰/۰۱۱۰۲
	آمیختگی و اجتماع پذیری	۰/۰۷۶	۰/۲۰۵	۰/۲۶۵	۰/۵۳۱	۰/۰۱۵۳	۰/۰۱۹۸۸	۰/۰۳۹۸۱
رابطه پیشنهادی لین		$D_i = \sum_{j=1}^I w_j E_{ij}$				۰/۲۸۳۱	۰/۴۱۶۰۷۷	۰/۳۱۵۰۸۱

(مأخذ: نگارندگان)

نتیجه‌گیری

ادراک انسان از محیط ساخته شده همواره تحت تأثیر عوامل متنوع و چندبعدی قرار دارد. یکی از مهم‌ترین این عوامل، فرهنگ است که به‌عنوان مجموعه‌ای از دانسته‌ها و تجربیات قبلی فرد در تعامل با محیط شناخته می‌شود. این مجموعه دانسته‌ها، تصمیمات افراد را در خصوص رفتار در محیط تحت تأثیر قرار می‌دهد. معماری زمینه‌گرا بر این اصل تأکید دارد که توجه به نتایج تعامل انسان و محیط در طول تاریخ، در طراحی‌های آینده از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. فرهنگ شامل ارزش‌ها، باورها، اندیشه‌ها، دانش و فنون، دین، آداب و سنت‌ها و تمامی فرایندهای ذهنی انسان است و به همین دلیل ماهیتی پویا و در حال تحول دارد. در دوران پست‌مدرن، طراحان زمینه‌گرا بیشتر به مؤلفه‌های کالبدی توجه کرده‌اند، اما آنچه که به نظر می‌رسد اهمیت بیشتری دارد، ضرورت توجه طراحان به مؤلفه‌های فرهنگی با در نظر گرفتن ماهیت در حال تغییر آن است. آموس راپاپورت، یکی از پیش‌گامان حوزه انسان‌شناسی فضا و معماری، به تحلیل ارتباط میان فرهنگ و معماری پرداخته است. بر اساس نظریات راپاپورت، باوجود تأثیر عوامل متعددی نظیر اقلیم، جغرافیا و اقتصاد بر معماری، این رشته به طور عمیق تحت تأثیر فرهنگ نیز قرار دارد. توجه به زمینه فرهنگی در طراحی مجموعه‌های توریستی، نگاهی است که به ویژگی‌های خاص هر مکان و استفاده از آن‌ها در طراحی معاصر می‌پردازد. هر بنایی که ساخته می‌شود، به‌عنوان بخشی از زمینه مطرح می‌شود و درعین حال، برای بناهای بعدی نیز زمینه‌سازی می‌کند. معماری زمینه‌گرا هرگز به دنبال تقلید از فرم‌های موجود نیست، اما ممکن است از عناصری بهره ببرد که به ترکیب بهتر با بافت موجود یا ویژگی‌های نمادین آن در معماری کمک کند. این نوع معماری که به گذشته توجه ویژه‌ای دارد و آن را جزئی جدانشدنی از معماری امروز می‌داند، از مهم‌ترین عوامل طراحی در دنیای امروز به شمار می‌رود.

باتوجه به مباحث مطرح شده در این تحقیق درباره مبانی نظری و برداشت کلی از تأثیر زمینه‌گرایی در طراحی مجموعه‌های بوم‌گردی، نتایج زیر به‌دست آمده است:

- تقویت ابعاد فرهنگی و نمادهای بومی منطقه از لحاظ ساختار و شکل ظاهری در کالبد معماری بنا به‌عنوان یک عنصر نمایشی، به تقویت زمینه کمک می‌کند.
- توجه به عملکرد بناهای سنتی در طراحی بناهای گردشگری می‌تواند زمینه‌های تاریخی گذشته را به نحو بهتری نمایان سازد.
- در نظر گرفتن زمینه و بستر به‌عنوان یک متد طراحی می‌تواند ادغام فرهنگ را در حوزه‌های عملکردی و نمایشی به شکل بهتری بیان کند و موجب ایجاد سیر کلاسیون منظم در بنا شود.

پی‌نوشت‌ها

۱- فرایند تحلیل شبکه ای ANP: Analytical Network Process

۲- جهانی‌گرایی یا گلوبالیسم (به انگلیسی: Globalism) امروزه به ایدئولوژی‌های سیاسی گفته می‌شود که به جهانی‌شدن هنجار، ارزش و معنا می‌بخشند. در حالی که جهانی‌شدن مجموعه فرآیندهای اجتماعی چندبُعدی‌ای است که ارتباطات اجتماعی را در سراسر جهان بسط و شدت می‌دهد.

۳- معماری زمینه‌گرا (به انگلیسی: Contextual Architecture) بر زمین‌مداری و پیوند محیط با فضا تأکید دارد و با درک پیام بستر خود شکل می‌گیرد و در واقع پیامی را که بستر معماری به او انتقال داده به عینیت رسانده و طراحی می‌کند. در نتیجه ساختمان جز کوچک از طبیعت پیرامون خواهد بود. در این نوع معماری هر بنایی بر اساس زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، تاریخی و کالبدی اقلیمی و شرایط خاص آن سایت و ساختمان طراحی و اجرا می‌گردد.

منابع

- احسانی، افسانه (۱۳۹۶). *اکوتوریسم راهی برای گردشگری پایدار*، تهران: انتشارات مهکامه.
- اسلامی ندوشن، محمدعلی (۱۳۷۱). *فرهنگ و شبه فرهنگ*. تهران: نشر یزدان.
- اله یاری، سمیرا. تاج زاده ابوالفضل (۱۳۹۹). *الگوی بازاریابی مقصدهای گردشگری روستایی در ایران*. فصلنامه مطالعات اجتماعی گردشگری، سال هشتم، شماره شانزدهم.
- برولین، برنت سی (۱۳۸۳). *معماری زمینه گر*. ترجمه: راضیه، رضازاده، اصفهان: نشر خاک.
- بیکن، ادموند (۱۳۷۶). *طراحی شهرها*، ترجمه: فرزانه طاهری، تهران: مرکز مطالعات تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- پی را بینز استیفن نی (۱۳۷۴). *مدیریت رفتار سازمانی*، ترجمه: سید محمد اعرابی و علی پارسائیان تهران مؤسسه مطالعات و پژوهش‌هایی بازرگانی
- تولایی، سیمین (۱۳۸۵). «بوم گردی با تأکید بر جاذبه‌های گردشگری استان گلستان». تهران: فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی.
- تولایی، نوین (۱۳۸۰). «زمینه گرایی در شهرسازی» *مجله هنرهای زیبا*، شماره ۱۰.
- تولایی، نوین (۱۳۸۶). *شکل شهر منسجم*. نشر امیر کبیر، چاپ اول، تهران.
- حبیب، فرشته (۱۳۸۱). تبیین و شناسایی جایگاه فرهنگ جوامع در روند شکلگیری کالبد شهر، پایان نامه برای اخذ درجه دکتری شهرسازی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران.
- دانش، جابر و کلانتری خلیل آباد، حسین (۱۳۹۸). *آشنایی با مبانی و اصول معماری و شهرسازی*. نشر معاونت آموزشی پژوهش‌های مدیریت - شهری و روستایی سازمان شهرداری ها و دهیاری‌های کشور - پژوهشکده فرهنگ و هنر جهاد دانشگاهی. چاپ اول.
- درگاه ملی آمار ایران. (۱۳۹۶). نتایج کلی سرشماری ۱۳۹۵.
- دهقانی، فاطمه؛ جعفری‌نیا، غلامرضا؛ شمس‌الدینی، علی (۱۴۰۱). *تحلیلی بر تأثیر گردشگری اجتماع محور در توسعه روستاهای ساحلی شهرستان تنگستان از دید جامعه محلی*. فصلنامه مدیریت شهری و روستایی، شماره ۶۸.
- ده بزرگی، محسن و اولاد حسین، آناهیتا (۱۳۹۵). «زمینه‌گرایی و منطقه‌گرایی ضروریاتی در معماری و شهرسازی». تهران: پنجمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در عمران، معماری و شهرسازی.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۵۱). تهران: دانشگاه تهران.
- رازقی، محمد؛ علی، بهنام والا و هادی، محمودی نژاد. (۱۳۹۶). «بررسی نقش معماری زمینه‌گر در طراحی موزه با توجه به قابلیت‌های محیطی». تهران: کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و شهرسازی ایران معاصر، دانشگاه شهید بهشتی.
- راپاپورت، آموس (۱۳۸۸). *منشأ فرهنگی مجتمع‌های زیستی*، ترجمه: راضیه، رضازاده، تهران: جهاد دانشگاهی دانشگاه علم و صنعت ایران.
- راپاپورت، آموس (۱۳۸۲). *خاستگاه‌های فرهنگی معماری*، ترجمه: صدف آل رسول و افرا بانک، فصلنامه خیال، شماره ۸.
- راپاپورت، آموس (۱۳۹۲). *انسان شناسی مسکن*، ترجمه: افیلیان، خسرو، تهران: نشر حرفه هنرمند.
- رازقی، محمد؛ علی، بهنام والا و هادی، محمودی نژاد (۱۳۹۶). «بررسی نقش معماری زمینه‌گر در طراحی موزه با توجه به قابلیت‌های محیطی». تهران: کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و شهرسازی ایران معاصر، دانشگاه شهید بهشتی.
- رستم پیشه، مریم؛ نصیر سلامی، سید محمدرضا؛ و تیزقلم زنوزی، سعید (۱۳۹۸). *ارزیابی و تحلیل تطبیقی ساختار کالبدی اقامتگاه‌های بوم‌گردی (مورد مطالعه: اقامتگاه‌های بوم‌گردی تالارخانه بردبار و دیلمای گشت؛ استان گیلان)*. برنامه‌ریزی و توسعه کالبدی، نشریه علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، سال چهارم، شماره ۱۲.
- رستگار، هانا و چاره‌جو، فرزین (۱۳۹۸). *تحلیل زمینه گرایی کالبدی در معماری سنج و نقش آن بر طراحی مراکز فرهنگی*، اولین کنفرانس بین‌المللی و دومین کنفرانس ملی به سوی شهرسازی، معماری، عمران و هنر دانش بنیان.
- زاهدی، شمس‌السادات و نجفی، غلامعلی. (۱۳۸۵). *بسط مفهومی توسعه پایدار*. پژوهش‌های مدیریت در ایران. ۴۳-۱۰-۷۶.
- شولتز، کریستیان نوربری (۱۳۸۱). *مفهوم سکونت به سوی معماری تمثیلی*، مترجم: یار احمدی، امیر، تهران.
- شولتز، کریستیان نوربرگ (۱۳۸۹). *روح مکان به سوی پدیدارشناسی معماری*، ترجمه: شیرازی، محمدرضا، تهران: انتشارات رخداد نو.

- شاه تیموری، یلدا و مظاهریان، حامد (۱۳۸۳). رهنمودهای طراحی برای ساختارهای جدید در زمینه تاریخی، ۲۹-۴۰ هنرهای، زیبا، شماره ۲.
- شاه ولی، ریحانه و باستانی، سوسن (۱۴۰۱). نقش اصالت اقامتگاههای بومگردی در توسعه اقتصاد فرهنگ. فصلنامه علمی پژوهشی گردشگری و توسعه، سال یازدهم، شماره اول.
- فکوهی. مبانی انسان‌شناسی. تهران: نشر نی.
- قاسمی اصفهانی، مروارید (۱۳۹۰). /هل کجا هستیم؟ هویت بخشی به بافتهای مسکونی، تهران: روزنه.
- قدیری، مجتبی؛ استعالمی، علیرضا و پاژکی، معصومه (۱۳۸۹). گردشگری پایدار روستایی و عشایری، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- قدیری، بهرام (۱۳۸۵). ساختارهای جدید در محیطهای تاریخی، تهران: دفتر پژوهشهای فرهنگ.
- قنبری، ناصر و منصور، یگانه (۱۳۹۶). اصول طراحی بناهای فرهنگی با رویکرد زمینه گرایی در معماری معاصر، تهران: مطالعات جغرافیا، عمران و مدیریت شهری.
- کریم پناه، رفیق (۱۳۸۴). تحلیل پهنه‌های مناسب توسعه بوم گردشگری در استان کردستان با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیای، تهران: پژوهشهای جغرافیای طبیعی.
- کامران، حسن (۱۳۸۲). جغرافیای نظامی جزایر (هرمز، جزایر سه - گانه، سیری، فارور و فارورگان)، انتشارات انجمن جغرافیایی ایران، چاپ اول، تهران. ایران. ۲۹۲ صفحه.
- گروتز، یورک گورت (۱۳۸۳). زیبایی‌شناسی در معماری، ترجمه: پاکزاد، جهان‌شاه، همایون، عبدالرضا، تهران: انتشارات دانشگاه بهشتی.
- لسترنیچ، گای. (۱۳۹۳). جغرافیای تاریخی سرزمین‌های خلافت شرقی، ترجمه عرفان، محمود، نشر علمی و فرهنگی.
- مرادی، حشمت؛ پورسعید، علیرضا؛ واحدی، مرجان؛ آرایش، محمداقبر (۱۳۹۹). طراحی مدل توسعه بوم گردی، کرمانشاه: فصلنامه گردشگری و توسعه.
- میرزاده کوهشاهی، مهدی. دهقانی، امین (۱۳۹۵). بررسی نقش پتانسیل‌های بوم‌گردی بندرعباس در جذب گردشگران. پژوهش‌نامه فرهنگی هرمزگان، شماره ۱۱.
- میمندی، فاطمه؛ کیوان نیا، سامان؛ شیرمحمدی، علی (۱۴۰۲). بررسی چالش‌های هوشمند سازی اقامتگاه‌های بوم گردی، مجله گردشگری شهری، دوره ۱۰، شماره ۴.
- ناری قمی، مسعود و دامیار، سجاد (۱۳۹۱). رویکردها به معماری بومی در نظریه پردازی مدرن معماری. نشریه شهر و معماری بومی. شماره ۳.
- نوربرگسولتز، کریستین (۱۳۸۹). روح مکان: به‌سوی پدیدارشناسی معماری، ترجمه محمدرضا شیرازی، چاپ دوم، تهران: رخداد نو.
- هاشم‌پور، پریسا؛ نژادابراهیمی، احد؛ یزدانی، ثنا (۱۳۹۷). کاربرست رویکرد زمینه گرایی در بازآفرینی بافت‌های تاریخی (نمونه موردی: میدان صاحب الامر تبریز). معماری و شهرسازی پایدار، سال ششم، شماره اول.
- Kottak, P. C. (2002), Anthropology: The Exploration of Human Diversity, McGraw-Hill Higher Education Publication, United States.
- Miles, M. (2007), Cities and Cultures, Routledge, New York.
- Oxford Dictionary. (2013), available in: <http://oxforddictionaries.com/us>.
- Rapoport, Amos., (1977), Human Aspects of Urban Form: towards a man-environment approach to urban form and design, Oxford, ergamon Press.
- Rapoport, Amos., (2005), Culture, Architecture, and Design, Chicago: Locke science publishing company.
- Tremblay. p. 2006, Desert Tourism Scoping Study, desert knowledge CRC, Report12, Australia, charles Darwin university.
- Tug Nutt, Anthony., (1987), Making Townscape: A Contextual Approach to Building in an Urban Setting, London, Mitchell.
- Waterhouse, Alan., (1978), Boundaries of the City: The Architecture of Western Urbanism, Toronto, Toronto University Press.
- Wolford, Jane N., (2004), Architectural Contextualism in the Twentieth Century: with particular reference to the architects E. Fay Jones and John Carl Warnock, Thesis (Ph. D.), Georgia Institute of Technology.